

ляценне культурных сімвалаў і фону часу, ці сутыкненне ўяўлення і гісторыі, ці зліццё міфаў і легенд з рэальнымі краявідамі, ці збор элементаў нацыянальнай культуры або ўзаемаадлюстраванне культурных вобразаў – усё гэта значна пашырае выразнасць і прывабнасць паэзіі, спрыяе ведам і стасункам паміж Кітаем і Беларуссю, вызначае духоўную ўзаемасувязь і патэнцыял канструктыўнага дыялогу паміж рознымі культурамі.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Рагойша В. П. Падарожжа Максіма Танка ў Кітай (паводле «Дзённікаў» паэта) // Беларуско-кітайскі культурны дыялог : гісторыя, сучаснае становішча, перспектывы : сб. науч. ст. / под науч. ред. Н. Н. Хмельницкого. Минск : РИВШ, 2014. С. 27–32.
2. Танк Максим. Избранные стихотворения : пер. с русск. яз. Пекин, 1958. 124 с.
3. Танк, Максім. Збор твораў : у 4 т. Мінск : Паліграф. камб. імя Я. Коласа, 1967. 600с.
4. 张玖清.李煜全集.武汉:崇文书局, 2015. 208 с. (Чжан Цзюцин. Полное собрание сочинений Ли Ю. Ухань : Книжный магазин, 2015. 208 с.)

УДК 821.161.3.09”19”(092)Гарун А.

МАСТАЦКАЕ АСЭНСАВАННЕ ПЕРШАЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ Ў ЛІРЫЦЫ АЛЕСЯ ГАРУНА

Г. М. Мятліцкая

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4,
220030, г. Мінск, Беларусь, hanna.miatlitskaya@gmail.com*

У артыкуле разгледжана асэнсаванне Алесем Гаруном у лірычных творах антычалавечай сутнасці Першай сусветнай вайны і трагедыі беларускага народа і асобнага чалавека ў ліхі ваенны час, прааналізаваны роздум паэта пра вытокі вайны і бязмерныя пакуты, якія суправаджаюць яе, матывы неабходнасці абароны роднай зямлі ад чужынцаў-захопнікаў, барацьбы ў ахопленым вайной краі за долю і волю, а таксама асаблівасці паэтычнага светабачання аўтара, уплыў на яго творчасць фальклорнай паэтыкі.

Ключавыя словы: Аляксандр Гарун; Першая сусветная вайна; змагарная лірыка; трэны; фальклорныя матывы.

Аляксандр Гарун (Прушынскі Аляксандр Уладзіміравіч, 1887–1920) – адзін з першых беларускіх аўтараў, хто адгукнуўся на скрушную вестку аб пачатку Першай сусветнай вайны, – напісаў 14 жніўня 1914 г. верш «Праводзіны». У гэты час паэт знаходзіўся ў Сібіры, дзе «адбываў кару за палітычны рух 1905 года» [3, с. 302]. Як слушна заўважыў даследчык У. Казбярук ва ўступным артыкуле да зборніка выбраных твораў Аляся Гаруна «Сэрцам пачуты звон»: «Пісьменнік у многім абганяў сваю эпоху, узнімаўся над сучаснікамі ў асэнсаванні падзей... Наогул у асэнсаванні трагічнага і бесчалавечага характару

Першай сусветнай вайны адразу ж пасля яе пачатку беларуская літаратура з усёй відавочнасцю паказала сваю ідэйна-мастацкую сталасць... У час любой вайны пакутуюць не тыя, хто яе пачынае, а простыя людзі. А беларускія пісьменнікі выяўлялі настроі самога народа, таму яны і паказалі злачынны, антычалавечны характар вайны» [2, с. 15].

Верш «Праводзіны» Алеся Гаруна напісаны ў форме маналогу лірычнага героя, адрасаванага брату, які ідзе на вайну, пакідаючы сваю сям'ю на «*сляпую долю*». У вершы створаны абагульнены вобраз будучага воіна, якога аўтар спецыяльна пакінуў безыменным, а звароткам *брат* падкрэсліў яго блізкасць (роднасць) да сябе. Паэт гаворыць пра антычалавечую сутнасць вайны, у якой няма ніякіх законаў:

*Сорам і ганьба для свету вайна,
Як ні мяркуй, ні судзі;
З боскіх законаў смяецца яна...
Мусіш, аднак жа... Ідзі!* [1, с. 95].

На вайне кожны рызыкуе жыццём, не ведае, ці зможа выжыць і вярнуцца дадому: «*Як праканаціся ў долі сляпой: // Пусце? – не пусце назад?*» [1, с. 95]. Падчас праводзін у войска паэт суцяшае прызыўніка, што тыя, хто не ідзе ваяваць (у вершы выкарыстана форма «мы»), будуць клапаціцца аб яго дзецях і маліцца, каб ён вярнуўся. Лірычны герой дае наказ брату быць смелым («*смелага сэрца не раняць штыкі*»), не пляміць сумлення і быць літасцiвым да параненага ворага, бо таксама «*мае ён дзетак, сям'ю...*»: «*Быў чалавекам ты, браце, у нас, // Будзь чалавекам і там*» [1, с. 95].

Лірыку Алеся Гаруна пра Першую сусветную вайну ў цэлым можна падзяліць на два тэматычныя пласты: апісанне і асэнсаванне сутнасці вайны і асэнсаванне трагедыі чалавека на вайне.

Алесь Гарун глыбока ўспрыняў трагедыю беларускага народа, каля палавіны тэрыторыі якога апынулася пад нямецкай акупацыяй, суперажываў разам з суайчыннікамі. Ягоны боль выліўся ў шэраг твораў. Так, верш «Чалавечая кроў» (надрукаваны ў зборніку «Зажынкi» (1919) пад назвай «Чырванюткая кроў») утрымлівае аўтарскі роздум пра вытокі вайны. Кроў выступае як сімвалічнае ўвасабленне вайны, квінтэсэнцыя ваеннага жаху. Кроў разліваецца па зямлі «*ад пачатку вякоў, // Ад граніцы яе да граніцы*». Людзі па калені ў крыві ідуць, «*а куды? – без адказу дарога*» [2, с. 122].

У твор уключана страфа, у якой аўтар спрабуе разабрацца, дзеля чаго вядуцца войны, праліваецца кроў:

*За дабро, дзеля зла праліваюць цябе,
Дзеля крыві і скрыўджанай праўды,
Дзеля старых багоў ў маляваным грабе,
Дзеля новых – нязнаных запраўды* [2, с. 122].

Верш заканчваецца аўтарскім вывадам, што, на жаль, няма надзеі «запыніць» гэты працэс, немагчыма «*зачыніці на векі*» вайну.

Аўтарскі боль і суперажыванне народу ў ахопленым вайной краі знаходзім у вершы «У чужыне» (падзагалавак «Думы»), строфы якога пабудаваны ў форме двухчасткавага паралелізму: у першых двух радках лірычны герой гаворыць пра

сваё нявольнае жыццё ў Сібіры, а ў трох наступных радках змяшчаецца роздум пра вайну ў родным краі: «Свет людскі крывёю зліты, // Цяжкім болем твар парыты, – // Твар яго!»; «Там, у вайне абнятым краі, // Смерць збірае ураджаі, – // Косіць там!»; «Там, дзе гром, дзе свішчуць кулі, // Сном апошнім імат паснулі, // – Шмат братоў!..». У апошняй страфе лірычны герой звяртаецца з просьбай да свайго сэрца, каб яно перастала тужыць «аб волі» і злілося «з горам бедных матак, // Жонак, дзетак, ніваў, хатак» ці загінула [2, с. 121–122].

Аўтарскі роздум пра пакуты маці як праяву яе духоўнай сувязі з сынам знаходзім у вершы «Не плач». Страта сына на вайне – невылечны боль для кожнай маці. Аўтар суцяшае жанчыну («Знаць, такая воля, такі прысуд боскі» [1, с. 167]), кажа, каб не плакала: многія маці не ўбачаць сваіх дзяцей, бо вайна немагчыма без ахвяр. Гэты верш захаваўся ў чарнавых накідах Алеся Гаруна.

У 1919 г. быў напісаны алегарычны верш «***Лётала чайка, сумна крычала...», змест якога працягвае тэму разлукі маці і дзяцей. Разбурылі гняздзечка чайкі: птушка і да хмары кідаецца, і сонцу жаліцца, што «людзі благія дзетак забралі» [2, с. 192]. Рэфрэнам гучыць плач чайкі: «Кіулі, кіулі!» Гэты невялічкі твор пра бязмерную пакуту маці, якая засталася без дзетак і свайго гнязда. Верш арганічна прымыкае да твораў ваеннай тэматыкі: колькі было разбурана хат, колькі загінула дзяцей...

Верш «Трэны» (падзагалолак «З гадоў няволі») быў напісаны зімой 1916 г. (упершыню надрукаваны ў часопісе «Рунь» (1920). «Гэта адзін з апошніх прыжыццёвых друкаваных твораў» [1, с. 412] Алеся Гаруна), ён таксама ўтрымлівае балючы аўтарскі роздум-перажыванне, спробу асэнсаваць пакуты роднага краю. «Беларускі мой радзімы краю», – прачула звяртаецца паэт у першым радку верша да роднай старонкі і спрабуе адшукаць адказ, за што, за якую правіну строгі свет карае яго край цяжкім лёсам, гнева на яго нялюдскім абрушваецца? Пытанне засталася без адказу (як вядома, першы варыянт аповесці М. Гарэцкага пра Першую сусветную вайну «Ціхая плынь» быў надрукаваны на рускай мове ў 1918 г. пад рытарычнай назвай «За што?»). Алесь Гарун паказвае, у што ператварыўся мірны беларускі край падчас вайны. Паэтыка верша адпавядае старадаўняму жанру трэна (трэнаса): «Скрозь пажэжжа, пусткі і руіны, // Скрозь нядоля, голад і галота, // Скрозь стагнота. // Тут – што людзі! – ў полі кожная быліна – // Сіраціна. // Падрабнеўся твой народ на часці, // Зносіць ён благое ліхалецце // Па ўсім свеце, // Апынуўся дзе, раскіданы няшчасцем, // Злой напасяй. // Перад гэтым быў ты, край, багаты, // Меў лясы, бязмежныя, як мора» [1, с. 106].

У вершы «На варце» аўтар распаўядае пра салдата, які нядаўна прызваны на вайну, а зараз стаіць на варце. І хоць цела надзвычай стомленае, думкі вартавога пра ўраджай, надвор'е, умалот:

Тры месяцы з дому... Аконы, атакі,
Гарматы, гранаты і тысячы куль...
А як там у хаце мае небаракі, –
Ніякае звесткі адтуль? [2, с. 121].

У фінале твора падкрэсліваецца: цела хоча спаць, вочы зліпаюцца, а неўтаймоўнае сэрца не ведае спакою, думкі лятуць да дому. Аўтар чуйна раскрывае сялянскую душу вайскоўца, забранага на фронт у гарачы час

жніва, якога хвалююць не вайсковыя справы, а праца, што засталася не даробленай ім, суседзі – ці дапамогуць жонцы Карусі звязіць, паараць...

Знаходзім і згадку пра Першую сусветную вайну як перыяд жыцця апалядальніка: герой верша «Трохлінейка-магазынка» расказвае пра сябе: спачатку ён быў у астросе, бо свабоды хацеў, а пасля трапіў у войска («*Мала костак усіх // Не зламалі, // Трохлінейку за то // Даравалі*»). Пры магазіннай вінтоўцы ён і дачакаўся свабоды. У заключнай частцы твора герой абяцае, што і далей будзе «*ваяваць // Для народу, // Бараніці наш край // І свабоду...*» [1, с. 115]. Лёс лірычнага героя ў вузлавых момантах суадносіцца з лёсам Алеся Гаруна, толькі паэт не ваяваў, а быў на пасяленні ў Сібіры.

Частка твораў Алеся Гаруна на тэму Першай сусветнай вайны напісана пад уплывам фальклору: паэтычнае светабачанне маладога аўтара арганічна ўвабрала ў сябе асаблівасці фальклорнай паэтыкі, пераплавіла іх, ды і сюжэты яго асобных твораў стылізаваныя пад народную легенду. Напрыклад, верш «Згода» (у кнізе «Сэрцам пачуты звон» твор аднесены ўкладальнікам У. Казберуком да «вершаў розных гадоў (без даты)»), дзе аўтар распавядае пра двух братоў – Баўтрамея і Гарвазага, якія пасля таго, як не змаглі падзяліць бацькавай спадчыны, заўсёды сварыліся. Людзі нават прымаўкі з іх імёнамі прыдумвалі, ужывалі, калі трэба было паказаць няўступнасць. І толькі на вайне ў час атакі ў братоў прабудзіўся голас роднай крыві: Баўтрамей забыўся на асабістую крывіду і кінуўся на дапамогу Гарвазаму. У тым баі браты загінулі: «*Памірыў іх бог ласкавы // Міласці абразам*» [2, с. 201]. У гэтым творы, акрамя таго, аўтар паказаў псіхалагічны стан чалавека перад атакі і падчас бою.

Знаходзім у Алеся Гаруна і пераасэнсаванне фальклорнага сюжэта пра маці, якая праводзіць сына на вайну. Верш «Паходная» стылізаваны пад народную песню, у яго ўключана фальклорная вобразнасць: «*Завісаюць над табою, // Галубок мой, тучы...*»; маці прадчувае, што застанецца «*зязюлькай, // Сірацінкай ў свеце*»; смерць успрымаецца традыцыйна – праз вобраз марозаў: «*Загнятуць цябе марозы, // Мой пякнуткі квецце*». Сын суцяшае маці, кажа, што вернецца: вараненькі конь будзе «*капыцікам біці*», «*весела іржаці*», клікаць, каб яна выйшла яго сустракаць [2, с. 133]. У гэтым вершы незвычайны рытм – інтанацыя нагадвае марш або гімн, паэт выкарыстоўвае гукапіс – паўторы гукаў [р], [з], [к]. Верш і ўспрымаецца як заклік на марш, ісці ў баявы паход.

Дзве салдацкія песні без указання аўтарства былі апублікаваны ў зборніку «Падарунак Беларускаму Жаўнеру» (1920), сучасныя даследчыкі аднеслі іх да твораў Алеся Гаруна на падставе фактаў з біяграфіі паэта [1, с. 420]. Абодва творы вызначаюцца народна-песеннай інтанацыяй, элементамі фальклорнай мастацкай вобразнасці.

У першай песні «Як выправілі на вайну» паказаны ідэалізаваны малюнак праводзін у войска маладых хлопцаў, каб «*край свой ратаваць // І за долю ваяваць*» [1, с. 161] (маці выпраўляе сына, бацька – сына, жонка – мужа, дзяўчына – «*удаленькага хлапчыну*»), стрымана развітваюцца, жадаюць быць смелымі, удалымі ў бітвах. І бацька б разам пайшоў, каб не старасць, і жонка... Рэфрэн твора настройвае на аптымістычны лад:

*Раз, два, тры.
Ад зары і да зары
Будзем біцца,
Весьліцца [1, с. 160].*

Магчыма, гэты рытмічны, жыццесцвярджальны твор і быў напісаны з мэтай уздымаць настрой воінаў, якім давядзецца не шкадуючы жыцця бараніць родную зямлю ад чужынцаў.

Другая песня «Ой, не кукуй, зяюленька...» падтрымлівае маці, сын якой ваюе за родны край, разганяе яе сум. У суцяшэнне аўтар гаворыць, што сын прынясе ёй падарунак – долю-волю.

У абодвух творах фігуруюць вобразы і матывы змагарнай лірыкі: біцца за родны край, за волю; адваяваць, ратаваць, бараніць родны край; ваяваць за долю і волю; вобразы поля бітвы, сілы маладзенькай і інш.

Такім чынам, пры асэнсаванні Першай сусветнай вайны ў лірыцы Алеся Гаруна выяўляецца падабенства з вобразамі і матывамі фальклорных твораў. Вайна асуджаецца як негатыўная з'ява, якая прыносіць гора і краіне, і народу. І хоць паэта хваляюць трагічныя лёсы людзей, патрапіўшых у крывавую калатнечу, гора сям'і, якая правяла на вайну бацьку, сына, слёзы маці, на яго думку, свяшчэнны абавязак кожнага бараніць ад захопнікаў родны край, здабываць у бітвах для яго волю і долю.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. *Гарун Аlesь*. Выбраныя творы ; уклад., прадм., камент. У. Казберука. Мінск : Беларус. кнігазбор, 2003. 448 с.
2. *Гарун Аlesь*. Сэрцам пачуты звон : Паэзія, проза, драматургія, публіцыстыка / уклад., прадм. і камент. У. Казберука. Мінск : Маст. літ., 1991. 359 с.
3. *Лёсік Я.* Алесь Гарун. Матчын Дар (Рэцэнзія) // Язэп Лёсік. Творы : Апавяданні. Казкі. Артыкулы / уклад., прадм. і камент. А. Жынкін. Мінск : Маст. літ., 1994. С. 302–305.

УДК 008+130.2

THE INTERRELATION AND MUTUAL INFLUENCE OF CULTURES IN MODERN WORLD PROCESSES

F. J. Rahimova

*Baku Eurasian University, Academician H. Aliyev st., 135A,
AZ1110, Baku, Azerbaijan, rehimova1974@mail.ru*

The relation between cultures is one of the important directions of the development of the world culture. The influence of cultures plays an important role in the development and enrichment of every national science and culture. The interrelation and influence of cultures are multifaceted. The article analyzes these problems in details.

Keywords: culture; civilization; dialogue; interrelation; mutual influence.